
Ana-Mari Bošnjak • Domagoj Galić • Ivan Kraljević

Sveučilište u Mostaru, Filozofski fakultet

anam.planinic@gmail.com – domagoj.galic@ff.sum.ba – ivan.kraljevic@ff.sum.ba

UDK:327.39(4)

327.39: 316.653(497.6)

DOI: <https://doi.org/10.47960/3029-3103.2024.10.9>

Prethodno priopćenje

EUROSKEPTICIZAM I POLITIČKE ELITE U BOSNI I HERCEGOVINI

Sažetak

Proces približavanja Bosne i Hercegovine Europskoj uniji obilježen je brojnim problemima, uključujući složenu političku strukturu države, nedostatak konsenzusa među političkim akterima i spor napredak u provođenju reformi neophodnih za ulazak u EU. No, glavno pitanje ovoga rada jest: Postoji li istinski euroskepticizam među političkim vođama u Bosni i Hercegovini? Stagnacija BiH na putu prema Europskoj uniji može dovesti do rasta euroskepticizma i protivljenja samoj ideji ulaska BiH u EU. Rad se usredotočuje na odnos bosanskohercegovačkih političkih aktera prema Europskoj uniji, uz pretpostavku da odnos političkih aktera prema Europskoj uniji utječe ne samo na proces napretka države prema njoj nego i na mišljenje javnosti o europskome projektu. Cilj je članka pružiti pregled trenutačnih stavova političkih elita prema EU integracijama i identificirati ključne razloge za negativnu, ali i pozitivnu orijentaciju bosanskohercegovačkih aktera prema Uniji te pojasniti moguće posljedice takvih stavova na europski put BiH.

Ključne riječi: Europske integracije, političke elite, masovni mediji, javnost, euroskepticizam

EUROSKEPTICISM AND POLITICAL ELITES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract

The process of Bosnia and Herzegovina's rapprochement with the European Union has been marked by numerous problems, including the complex political structure of the country, a lack of consensus among political actors, and slow progress in implementing the reforms necessary for EU accession. However, the main question of this paper is whether there exists genuine Euroscepticism among political leaders in Bosnia and Herzegovina. The stagnation of Bosnia and Herzegovina on its path to the EU may lead to the rise of Euroscepticism and opposition to the very idea of Bosnia and Herzegovina's EU membership. This paper focuses on the attitudes of Bosnian and Herzegovinian political actors towards the EU, with the assumption that these actors' stances on the EU influences not only the country's progress toward EU membership but also the public opinion about the European project. The aim of the article is to provide an overview of the current positions of the political elites on EU integration and to identify the key reasons for both the negative and positive attitudes of the political elites in BiH toward the EU, as well as to explain the possible consequences of such attitudes on Bosnia and Herzegovina's path to the EU.

Keywords: European integration, political elites, mass media, public, Euroscepticism

Uvod

Bosna i Hercegovina i Europska unija ustanovile su odnose odmah nakon priznanja države početkom devedesetih godina 20. stoljeća. Već od 1997. godine i *Royamont procesa* počeo je proces približavanja BiH članstvu u EU, što se nastavilo *Procesom stabilizacije i pridruživanja* i traje do danas. Gotovo trideset godina BiH u procesu je približavanja Europskoj uniji i to razdoblje bilo je obilježeno mnogobrojnim problemima i zastoјima. Ipak, opseg ovoga rada znatno je manji i u njemu se analizira pitanje euroskepticizma među političkom elitom u BiH. Dakle, ne govori se o euroskepticizmu ili potpori europskim integracijama od strane lokalnih medija ili javnosti, nego o stavu vladajuće elite prema potencijalnom ulasku države u EU.

Istraživanje stavova političke elite bitno je jer interakcijom najvažnijih političkih aktera, masovnih medija i javnosti stvara se raspoloženje prema određenom procesu. Mogućnost predstavljanja procesa proširenja većim je dijelom u rukama relevantnih političkih aktera i masovnih medija. Ta je misao bitna u kontekstu Europske unije, posebno njezine politike proširenja, jer sugerira važnost političkih aktera i medija u prezentiranju EU-a lokalnomu stanovništvu u državi kandidatkinji. Navedeni akteri mogu dovesti do rasta euroskepticizma, što posljedično može dovesti do nedostatka volje za provođenjem reformi koje bi ubrzale put države prema članstvu u Europskoj uniji. Politički akteri mogu govoriti o Europskoj uniji u terminima poput „slobode, ekonomskoga prosperiteta, projekta mira“ i slično tomu ili, pak, isticati postojanje „tajnovitih tehnokracija“, možebitnih planova za uništenje suverenosti država, ili se referirati na stalne krize u samoj Uniji. Također, mogu potencirati pitanja poput demokratskoga ili komunikacijskoga deficita EU-a ili, suprotno tomu, naglašavati visok standard života i financijsku pomoć koju EU pruža određenoj državi. Obično se podrazumijeva da javnost traži objašnjenje za razne događaje i politički akteri preko medija nameću se kao primaran izvor informacija. Jasno je da, bez zanemarivanja ostalih čimbenika, način na koji se političke elite odnose prema Uniji ima utjecaj ne samo na uspješnost procesa proširenja EU-a nego i na mišljenje javnosti o djelovanju EU-a prema državi koja ima ambicije dostići članstvo.

EU najvažniji je vanjski akter s velikim utjecajem na ekonomsku, političku i društvenu situaciju u BiH. Stoga prvi dio rada služi za kratko pojašnjenje trenutačne pozicije BiH na europskome putu, a zatim se obrazlaže stav političke elite prema ideji članstva u Europskoj uniji. Na koncu pokušavaju se pojasniti glavne značajke odnosa bosanskohercegovačke političke elite i EU-a kako bi se bolje shvatili problemi i dvojbe na europskome putu BiH, ali i odgovorilo na pitanje o postojanju euroskepticizma među bosanskohercegovačkom političkom elitom.

1. Europski put Bosne i Hercegovine

Na početku je potrebno ukratko predstaviti proces odnosa BiH i EU-a u okviru procesa proširenja. Proširenje EU-a ima dalekosežne posljedice ne

samo za politički oblik Europe kao cjeline nego i za institucionalni raspored i konkretne politike EU-a. Jasno je „da integracijski proces ne smije biti izoliran od šireg europskog konteksta, i u slučaju da integracija bude uspješna, ona će generirati pritiske za daljnjim proširenjima“¹. U slučaju neuspjeha integracije u EU-u generirat će se pritisci za zaustavljanjem daljnjih proširenja. Uostalom, integracije ne utječu samo na članice i države kandidatkinje nego i na susjedne države EU-a bez pretenzija ili šanse za ulaskom. Primjerice, ako se EU poveže tješnje u ekonomskoj sferi i pogoduje trgovini među članicama, očekivano je da će vanjska država koja ima ekonomske odnose s Unijom osjetiti reperkusije.

„Proširenje EU može se definirati kao proces postupne i formalne horizontalne institucionalizacije organizacijskih pravila i normi.“² Institucionalizacija označava proces u kojemu se djelovanje i interakcije društvenih aktera normativno označavaju. Razlika između horizontalne i vertikalne institucionalizacije korespondira s izrazima *proširenje* i *produbljivanje*. Horizontalna institucionalizacija širenje je institucija izvan postojećega okvira aktera, tj. povećava se skupina aktera na čija djelovanja i odnose izravno utječu pravila organizacije.³ BiH je tek nedavno dobila status kandidatkinje, ali važno je napomenuti da horizontalna institucionalizacija počinje prije i nastavlja se nakon primanja nove države jer vanjski akteri mogu slijediti određena pravila čak i bez punopravnoga članstva. Primjer su ugovori sa Švicarskom, Norveškom i Islandom kao i uvjetovanje reformi državama poput Albanije, Kosova i BiH koje još nisu toliko blizu samome ulasku u EU.

Odnosi EU-a i BiH počeli su već 1996. godine kada je Vijeće ministara EU-a usvojilo strategiju prema državama zapadnoga Balkana, poznatu kao „regionalni pristup“. Prvi regionalni pristup EU-a prema državama regije nazvan je *Royaumont* proces i nastao je kao rezultat mirovnoga procesa, ali ipak nije postigao značajnije rezultate. U svakome slučaju početne europske inicijative imale su dugu listu ciljeva, ali u praksi se primijenilo vrlo malo planiranih projekata. Na pregovore država regije i EU-a, uključujući i BiH, moralo se

¹ Christopher Preston, *Enlargement and Integration in the European Union*, Routledge, 1997., str. 7.

² Frank Schimmelfennig – Ulrich Sedelmeier, „The politics of EU enlargement: Theoretical and comparative perspectives“, Frank Schimmelfennig – Ulrich Sedelmeier (ur.), *The politics of European Union enlargement: Theoretical approaches*, Routledge, 2005., str. 4.

³ Isto, str. 5.

čekati dugo vremena zbog nekoliko razloga. Ratne traume i nestabilnost država spriječile su regiju da se pridruži valu proširenja 2004. godine. Uglavnom, 1999. godine uspostavljen je spomenuti regionalni multilateralni instrument pod nazivom *Pakt o stabilnosti za jugoistočnu Europu* kao inicijativa koja približava EU i države partnere radi donošenja mira, stabilnosti i ekonomskoga razvoja u regiju.⁴ Taj projekt imao je određenih uspjeha, ali može se zaključiti da ipak nije ispunio očekivanja.

Promjene u politici proširenja počele su se manifestirati predstavljanjem plana *Procesa stabilizacije i pridruživanja* 1999. godine, što je bio znak da je Unija ipak spremna preuzeti odgovornost za regiju.⁵ PSP ubrzo je postao glavni politički okvir za elaboraciju politike EU-a prema državama regije.⁶ Ubrzo je na sastanku u Portugalu Europsko vijeće naglasilo da je BiH potencijalna kandidatkinja za članstvo. Početkom 2000-ih počelo je produbljivanje odnosa između EU-a i BiH. *Mapa puta* uručena je na početku 2000. godine, a iste godine omogućen je pristup bosanskohercegovačkih proizvoda unutarnjemu tržištu EU-a. Europska unije usvojila je ocjenu *Studije izvodljivosti* 2003. godine, a iste godine održala je sastanak u Solunu gdje je potvrđena europska perspektiva BiH. Nakon sastanka na vrhu u Solunu uslijedile su druge odluke koje su iskazivale pozitivne odnose između dviju strana. Primjerice, predložen je novi instrument pretpristupne pomoći (IPA) za razdoblje od 2007. do 2013. godine. BiH je 25. studenoga 2005. godine otvorila pregovore o *Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju*, a sporazum je stupio na snagu deset godina kasnije. Početkom 2016. godine BiH podnijela je formalni zahtjev za članstvo, a Unija je 9. prosinca 2016. godine predala upitnik s oko 3000 pitanja za BiH u svezi s funkcioniranjem države. BiH je 2019. godine predala sve odgovore na Upitnik, a EK usvojila je Mišljenje o zahtjevu BiH za članstvo iste godine. Krajem 2022. godine BiH postala je kandidatkinja za članstvo,

⁴ Antonija Petrićušić, „Regional cooperation in the Western Balkans – a key to integration into the European Union“, *Croatian yearbook of European law & policy*, 1(1), 2005., str. 219.

⁵ Nicolas Hayoz, *Enlarged EU – Enlarged Neighborhood*, European Academic Publishers, 2005., str. 13.

⁶ Othon Anastasakis – Vesna Bojičić-Dželimović, *Balkan Regional Cooperation and European Integration*, European Institute of The London School of Economics and Political Science, 2002., str. 24.

a 2024. godine Europska unija donijela je odluku o službenome otvaranju pregovora.⁷

Rezimirajući, očigledna je sporost BiH u pregovorima s EU-om, kao što je očito da postoji još puno problema koje treba riješiti ako želi postati članica. Ovaj dio rada poslužio je kako bi se objasnio kontekst u kojemu se oblikovalo mišljenje političkih aktera prema Europskoj uniji. Pitanje kojim se bavi ostatak rada jest: Je li dugo čekanje na ulazak u Europsku uniju dovelo do rasta euroskepticizma među političkim vođama u BiH ili je za njih i dalje EU simbol prosperiteta i puta u bolju budućnost?

2. Euroskepticizam i javni stav političkih vođa u BiH prema Europskoj uniji

Euroskepticizam uvriježen je pojam za protivljenje ili nepovjerenje prema politici EU-a ili čak samoj ideji EU-a. Postoji mnoštvo znanstvenih radova koji iznose sveobuhvatne okvire za objašnjenje složena i dinamična odnosa između povjerenja u domaću vladu i povjerenja u Europsku uniju, uzimajući u obzir razne varijacije u odnosu društva i pojedinaca prema njoj.⁸ Fenomen euroskepticizma pokušao se objasniti uzimajući u obzir globalizaciju, društveno-ekonomske razlike, razinu zaposlenosti, produktivnost države, geopolitičku situaciju i ostale čimbenika. Također su relevantni autori istraživali utjecaj regionalne nejednakosti, tj. status regionalnoga bogatstva, na podršku ili protivljenje europskomu projektu.⁹ Osim toga, istraživane su i geografske dimenzije euroskepticizma, usredotočujući se na države poput Španjolske i Portugala koje su imale pozitivna iskustva s EU-om nakon razdoblja međunarodne političke i ekonomske izoliranosti.¹⁰ Kako bi se objasnila razina euroskepticizma među političkim vođama, nužno je prikazati viđenja relevantnih autora o tome što taj pojam zapravo predstavlja. Govoreći o euroskepticizmu

⁷ „Kronologija odnosa EU i BiH“, *Direkcija za Europske Integracije*, <https://www.dei.gov.ba/hr/accesion-process>, (23. IV. 2024.).

⁸ Usp. Liisa Talving – Sofia Vasilopoulou, „Linking two levels of governance: Citizens’ trust in domestic and European institutions over time“, *Electoral Studies*, 70(5), 2021., 1-34.

⁹ Usp. Sofia Vasilopoulou – Liisa Talving, „Eurosepticism as a syndrome of stagnation? Regional inequality and trust in the EU“, *Journal of European Public Policy*, 31(6), 2024., str. 1494-1515.

¹⁰ Usp. Roch Dunin-Wąsowicz – Kira Gartzou-Katsouyanni, „Geographical Dimensions of Populist Euroscepticism“, *Political Studies Review*, 1(1), 2023., str. 1-12.

među političkim akterima u BiH, korisno je prisjetiti se da su Aleks Szczerbiak i Paul Taggart inicijalno napravili distinkciju između *mekoga* i *tvrdoga* euroskepticizma. *Meki* se referira na stranke koje nemaju načelne primjedbe na europsku integraciju ili članstvo u Uniji, ali postoji zabrinutost u svezi s jednim ili više područja koje vode do uvjetnoga protivljenja ili gdje postoji osjećaj da nacionalni interesi trenutačno nisu u skladu s politikom i putanjom Europske unije. *Tvrđi* euroskepticizam podrazumijeva načelnu opoziciju EU-u i europskoj integraciji, stoga se može primijetiti u strankama koje smatraju da njihove države trebaju izaći iz EU-a ili čije politike predstavljaju jasnu opoziciju projektu europske integracije.¹¹

Teško je identificirati stajalište stranaka o EU-u u državama kandidatkinjama jer „većina njih ih ne artikulira jasno ili ih uopće nema“¹². Iz istoga je razloga teško procijeniti euroskepticizam stranaka u BiH koja još nije dobila ni status kandidatkinje za članstvo. Kasnije su Szczerbiak i Taggart napustili ideju prema kojoj se može političke stranke smjestiti strogo u dva suprotna kampa, tj. u *meke* i *tvrde* euroskeptike. Argumentirali su da je ključna varijabla potpora ili protivljenje projektu europske integracije i stavovi prema daljnjemu proširenju ovlasti EU-a, ne toliko stav stranaka prema eventualnomu članstvu njihove države.¹³

Petr Kopecky i Cas Mudde razvili su model koji pokriva proeuropske i antieuropske pozicije, uvodeći razliku između podrške za ideju europske integracije i realne potpore za EU u političkoj svakodnevnici. Oni rabe distinkciju između eurofila i eurofoba na temelju potpore ili protivljenja idejama europske integracije te između EU optimista i EU pesimista na temelju stavova prema EU-u kao subjektu.¹⁴ Tako su došli do četiri kategorije koje opisuju stajališta stranaka prema europskim pitanjima. Euro-entuzijasti su kombinacija eurofila i EU optimista. Podržavaju temeljne ideje europske integracije te smatraju da ih EU ispunjava. Euroskeptici su eurofili kombinirani s europesimističnim

¹¹ Aleks Szczerbiak – Paul Taggart, „Introduction: Researching Euroscepticism in European Party Systems: A Comparative and Theoretical Research Agenda“, Aleks Szczerbiak – Paul Taggart (ur.), *Opposing Europe? The comparative party politics of Euroscepticism*, sv. 2., Oxford University Press, 2008., str. 2.

¹² Aleks Szczerbiak – Paul Taggart, „Theorising Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement, and Causality“, Aleks Szczerbiak – Paul Taggart (ur.), *n. dj.*, sv. 2., 2008., str. 246.

¹³ *Isto*, str. 242.

¹⁴ Usp. Petr Kopecky – Cas Mudde, „The two sides of Euroscepticism: Party positions on European integration in Central Eastern Europe“, *European Union Politics*, 3(3), 2002., str. 297.

sentimentom, tj. podržavaju europske integracije u principu, ali smatraju da Europska unija nije najbolja elaboracija tih ideala. Treću kategoriju možemo nazvati „euroodbacivači“. Oni su kombinacija eurofoba i europesimista koji odbacuju ideje europske integracije, ali i djelovanje EU-a kao aktera. Četvrta su europragmatici koji se mogu klasificirati kao kombinacija eurofoba i EU optimista. Oni podupiru EU jer donosi korist njihovoj državi, ali ne podupiru nužno samu ideju europske integracije.¹⁵

Christopher Flood i Simon Usherwood predložili su tipologiju prema stupnju potpore ili protivljenja europskim integracijama. Maksimalisti zagovaraju što brže i što dalekosežnije integriranje, odbacivači potpuno odbijaju integraciju i uopće sudjelovanje u tome projektu. Na pozitivnoj strani još su reformisti koji podupiru daljnju integraciju uz priznavanje dosadašnjih pogrešaka. Na negativnoj su minimalist koji prihvataju *status quo*, ali žele ograničiti daljnju integraciju, te revizionisti koji priželjkuju povratak na prethodno stanje u Europi, prije intenzivnih integracijskih procesa.¹⁶ Eventualno se još može uzeti u obzir koncept Nicola Contija koji je, uz *meki* i *tvrdi* euroskepticizam, predložio uvođenje „neutralne“ kategorije kao privremenoga stajališta stranke u nastajanju, koja može postati permanentna, ali koja još nije postala trajnom zbog internih neslaganja. Također je kao proeuropske kategorije predložio funkcionalno i identitetsko europejstvo – prvo se temelji na strateškim interesima, a drugo je temeljeno na identitetskome i ideološkome slaganju s principima europske integracije.¹⁷

Dakle, jasno je da postoje razne dimenzije i elementi euroskepticizma koji su vrijedni proučavanja. Ipak, kao što je naznačeno na samome početku, u ovome radu prvenstveno se analizira stav bosanskohercegovačkih političkih elita prema EU-u.

Jacques Coenen-Huther pod terminom elite „podrazumijeva osobe koje se nalaze na istaknutim mjestima na različitim područjima djelovanja. To, naravno, ne isključuje izvanrednost, ali se naglasak stavlja na stečene položaje

¹⁵ Usp. *Isto*, str. 298-300.

¹⁶ Marko Stojić, *The Changing Nature of Serbian Political Parties Attitudes Towards Serbian EU Membership*, SEI Working Paper, br. 122, 2011., str. 8., prema Christopher Flood – Simon Usherwood, „Ideological factors in party alignments on the EU: A comparison of three cases“, *The EUSA tenth biennial international conference*, Montreal, 2007.

¹⁷ Vidi Nicolo Conti, *Party attitudes to European integration: A longitudinal analysis of the Italian case*, SEI Working Paper, 70, 2003.

i funkcije koje se obavljaju”¹⁸. Elite mogu biti definirane kao „osobe koje, zbog svoje strateške alokacije u velikim ili općenito važnim organizacijama i pokretima, mogu konstantno i presudno utjecati na političke procese“ ili, pak, „elite su osobe sa organiziranom moći da naprave istinske političke nevolje bez straha od trenutačne represije“¹⁹. Ovo su ograničene definicije elita i odnose se na ljude koji su „na vrhu političkih, ekonomskih i društvenih piramida“²⁰. Tako se i u ovome radu pod pojmom političke elite misli na osobe koje su na najvišim pozicijama vlasti u državi.

Samim time što su oni na najvišim pozicijama u državi bitno je znati kakav je njihov odnos prema određenom procesu ili akteru. Što se tiče najvažnijih političkih aktera u BiH, može se primijetiti da vođe najvećih stranaka, uz jednu iznimku, javno ističu svoju predanost europskim integracijama. Vođe Stranke Demokratske Akcije (SDA), Hrvatske Demokratske Zajednice BiH (HDZ BiH), Naroda i Pravde (NiP) i ostalih relevantnih stranaka konzistentno ističu podršku europskomu putu BiH, dok se vođu Saveza Nezavisnih Socijaldemokrata (SNSD) može izdvojiti kao jedinoga političkog aktera koji pokazuje znakove euroskepticizma. Također, članovi predsjedništva BiH učestalo ističu privrženost europskim integracijama. Tako Denis Bećirović ukazuje „na značaj ubrzanja europskog puta Bosne i Hercegovine kao geostrateške investicije u dugoročni mir i stabilnost na Zapadnom Balkanu, i u Europi“²¹. Odnos političkoga vođe DF-a prema Europskoj uniji u javnosti može se iščitati iz izjave predsjednika stranke Željka Komšića u trenutku kada je potvrđeno nepostojanje parlamentarne većine u FBiH. Tada je izjavio da Fadil Novalić više nema njihovu potporu, s tim da će ministri iz DF-a ostati još neko vrijeme u Vladi FBiH kako bi osigurali normalno funkcioniranje vlasti. No, čak i u takvoj napetoj atmosferi pridaje važnost euroatlantskim integracijama s izjavom da „DF ostaje privržen britansko-njemačkoj inicijati-

¹⁸ Jacques Coenen-Huther, *Sociologija elita*, Clio, 2005., str. 12.

¹⁹ John Higley, „Elite theory and elites“, Kevin T. Leicht – Craig J. Jenkins (ur.), *Handbook of Politics: State and Society in Global Perspective*, Springer – Verlag, 2010., str. 163.

²⁰ Robert Putnam, *The comparative study of political elites*, New Jersey Prentice Hall, 1976., str. 14.

²¹ Dejan Maksimović, „Bećirović: Ubrzanje evropskog puta BiH je geostrateška investicija u stabilnost“, *Anadolu Ajansi*, 28. IX. 2024., <https://www.aa.com.tr/ba/politika/be%C4%87irovi%C4%87-ubranje-evropskog-puta-bih-je-geostrate%C5%A1ka-investicija-u-stabilnost/3343121>, (9. X. 2024.).

vi i euroatlantskim integracijama²². Što se tiče odnosa BiH s drugim silama poput SAD-a i Turske i važnosti koju DF pridaje njima u odnosu na EU, isticao je da vjeruje isključivo u NATO i EU te da nema drugoga puta za BiH. Ponešto euroskepticizma izražava članica Predsjedništva Željka Cvijanović. Primjerice, u gostovanju u emisiji RTRS-a osvrnula se na europski put BiH i izjavila da smatra da Europska unija „ne želi BiH“, a da su zbog toga krive i jedna i druga strana. Napomenula je da nije zadovoljna odgovorom koji BiH sve ove godine dobiva od Europske unije.²³ Uglavnom, Cvijanović jedina od troje članova Predsjedništva izražava ponešto euroskeptične stavove, dok drugih dvoje opetovano ističe predanost europskomu putu BiH.

Na ovome mjestu potrebno je izdvojiti nekoliko izjava čelnih ljudi najvećih stranaka u BiH kako bi se pojasnila teza o potpori europskomu putu BiH. Predsjednik SDA Bakir Izetbegović rijetko daje izjave o Europskoj uniji i europskome putu BiH, ali se, unatoč tomu, javno izjasnio kao proeuropski usmjeren političar. Dobar je primjer njegova izjava da nova strategija EU-a daje BiH „novu priliku da taj proces ubrzamo, da sustignemo naše susjede i do 2025. godine ostvarimo punopravno članstvo u EU. Za to će nam biti potrebno više zajedničkog rada, a manje sebičnog politikantstva“²⁴. Nadodao je kako „bez obzira na zapreke put ka EU nema alternative za BiH. Oni koji pokušavaju kreirati kaos i beznade neće nas obeshrabriti. Uvjeran sam da će te snage biti poražene“²⁵. U nastavku izjave u prvi se plan stavlja zahvalnost zbog djelovanja EU-a: „Proces pristupanja EU je najdjelotvorniji pokretač transformacije naših država, društava i ekonomija... Zahvalni smo institucijama i državama članicama EU na kontinuiranoj podršci koju pružaju procesu našeg pristupanja EU. Nadamo se da će se ta podrška EU nastaviti i ubuduće.“²⁶

²² „Komšić nakon napuštanja koalicije: Ne ostavljam više nikakvu mogućnost za dogovor“, *Klix.ba*, 4. VI. 2015., <https://www.klix.ba/vijesti/bih/komsic-nakon-napustanja-koalicije-ne-ostavljam-vise-nikakvu-mogucnost-za-dogovor/150604125>, (9. X. 2024.).

²³ Cvijanović: EU ne želi BiH, a sumnjam i u namjere političkog Sarajeva na evropskom putu, 12. IX. 2024., *Klix.ba*, <https://www.klix.ba/vijesti/bih/cvijanovic-eu-ne-zeli-bih-a-sumnjam-i-u-namjere-politickog-sarajeva-na-evropskom-putu/240912014>, (9. X. 2024.).

²⁴ Izetbegović: Želimo punu integraciju naše zemlje u EU i NATO savez!, *Oslobodjenje*, 13. IV. 2018. <https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/izetbegovic-zelimo-punu-integraciju-nase-zemlje-u-eu-i-nato-savez-356189>, 29. IX. 2023.

²⁵ Izetbegović tvrdi da BiH ima šanse ući u EU 2025. godine, *Index.hr*, 13. IV. 2018. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/izetbegovic-tvrdi-da-bih-ima-sanse-uci-u-eu-2025-godine/1038493.aspx>, 29. X. 2023.

²⁶ *Isto*.

Osim zahvalnosti, u njegovu diskursu postoji i ta idealistička nota prema kojoj je samo približavanje EU-u onaj ključni trenutak koji bi automatski spasio BiH od sebe same.

Predsjednik HDZ BiH često naglašava „važnost nastavka pozitivnih pomaka Bosne i Hercegovine u njezinu pridruživanju Europskoj uniji i svih s tim povezanih neophodnih reformi na svim razinama vlasti“²⁷. Intrigantan motiv provlači se kroz izjavu koja glasi: „Najmalobrojnijem narodu u BiH, izgleda, samo trebaju euroatlantski procesi“, čime sugerira da je hrvatskomu narodu u cjelini nužno potrebno približavanje Uniji. Na to se nadovezao izjavom o ciljevima hrvatske politike: „Vrlo su jasni. Neki su dugoročni, a na kratke staze to je apsolutno stjecanje statusa kandidata za EU kad je u pitanju vanjska politika.“²⁸ Može se zaključiti da predsjednik HDZ-a BiH kao prioritet učestalo navodi europski put BiH. Unutar toga okvira kao motivaciju za privrženost EU-u može se prepoznati element zaštite hrvatske komponente u BiH, a općenito je izražen motiv europskih integracija kao cilja u kombinaciji s optimizmom u svezi s procesom pristupanja BiH.

Što se tiče negativne vrijednosne orijentacije prema Europskoj uniji, ona se jedino može primijetiti u retorici predsjednika SNSD-a Milorada Dodika. U toj retorici ponekad se može primijetiti barem deklarativna privrženost europskomu putu BiH, uz neizbježnu zaštitničku notu u kontekstu položaja RS-a: „BiH nije smetnja RS-u ali ne možemo prihvatiti bilo kakvu unitarizaciju. Naš je put prema EU i to jest naš cilj. Ohrabrujuće djeluje inicijativa EU, ali europski put ne može biti izgovor za gašenje RS-a.“²⁹ Osim tih ograđivanja zbog pozicije RS-a unutar BiH i u odnosima s EU-om, Dodik se nije libio kritizirati dužnosnike EU-a ako je osjećao potrebu za tim. Može se kronološki pratiti njegovu retoriku prema europskim integracijama. Na ceremoniji povodom Dana RS-a 2011. godine izjavio je da ne može prihvatiti da se proces europske integracije koristi za radikalne promjene ustavnoga aranžmana i posljedično centralizaciju države, odnosno da je RS jamac opstanka, identiteta i

²⁷ „Dragan Čović primio veleposlanika Austrije“, *Večernji list*, 11. VII. 2015., str. 4.

²⁸ *Isto*, str. 9.

²⁹ Dodik: „Naš je put u EU, ali europski put ne može biti izgovor za gašenje RS-a“, *Večernji list*, 24. XI. 2014., <https://www.vecernji.ba/vijesti/dodik-salkic-i-jerkovic-položili-svecane-zakletve-u-n-srs-975365>, (2. XII. 2023.).

prosperiteta u dijelovima gdje srpski narod živi stoljećima.³⁰ No, s druge strane, 2012. godine Dodik je poručio građanima Hrvatske da na referendumu glasuju za ulazak u EU. „Sve one kojima moje mišljenje nešto znači pozivam da na referendumu glasuju za pristupanje Hrvatske EU.“³¹ Na koncu, cjelokupan se narativ može razumjeti uzimajući u obzir nekoliko njegovih izjava. Prva u kojoj tvrdi da je EU strateški cilj RS-a, uz ogradu da taj cilj ne može biti „podbačen“ pod interese smanjenja autonomije ili nadležnosti RS-a: „Naš osnovni cilj je da te integracije RS učine jačom i da ne dozvolimo da dođe do centralizacije BiH.“ Uz to je naglasio da RS s EU-om ima jasno razrađen sustav odnosa pa sada nema zahtjeva iz EU-a za prenošenjem nadležnosti.³² Dakle, ne može se reći da je u pitanju kategoričko dezavuiranje EU-a, ali je jasno da on EU shvaća kao taktički cilj, nipošto kao imperativ.

Sljedeća izjava eklatantan je primjer traženja alternative: „RS se čvrsto ekonomski, a sada i politički, veže uz Rusiju, a Srbija uz EU. Srbija je bila podložna utjecajima sa strane u kretanju prema EU. Veoma nekritično, u uvjetima kada ta ista Europska unija oduzima Srbiji Kosovo, Srbija ide s njom u proces pregovaranja.“³³ Ključan je motiv skeptičan odnos prema EU-u, a imperativ je očuvanje RS-a. Ako EU zatraži ustupke na račun RS-a, može se očekivati od većine političara iz RS-a, pa i samoga Dodika, odbacivanje europskih integracija u korist nekih drugih inicijativa. Uostalom, na pitanje želi li da BiH postane članicom EU-a, Dodik je odgovorio: „Treba stati malo i analizirati globalni pravac ka Europi. Mnoga društva u EU su zapala u ekonomske i socijalne probleme a nama propagiraju iste te reforme koje bi mi trebalo, kao spasonosno rešenje, da provedemo. A, u biti one imaju za cilj izgraditi Bosnu onakvu kakvu Europi treba, a ne kakva treba nama.“³⁴ Sličan stav je zadržao

³⁰ Dodik: Serbs are not willing to sacrifice RS for EU, *T Portal*, 9. I. 2011. <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/dodik-serbs-are-not-willing-to-sacrifice-rs-for-eu-20110109/print>, posjećeno (21. I. 2024.).

³¹ Dodik poziva Hrvate na referendum za EU, *Dnevnik.hr*, 21. I. 2012., <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/dodik-poziva-hrvate-na-referendum-za-eu.html>, (21. II. 2024.).

³² Dodik: EU strateški cilj Srpske, *Nezavisne novine*, 20. IV. 2012., <http://www.nezavisne.com/novosti/bih/Dodik-EU-strateski-cilj-Srpske/137872>, (28. IV. 2024.).

³³ 'RS se veže uz Rusiju, a Srbija uz EU iako joj oduzima Kosovo!', *Večernji list*, 27. VII. 2012., <https://www.vecernji.hr/vijesti/rs-se-veze-uz-rusiju-a-srbija-uz-eu-iako-joj-oduzima-kosovo-435542>, (13. VI. 2024.).

³⁴ Intervju Milorad Dodik: Nema zajedničke države ako je ljudi ne doživljavaju tako, *Tačno.net*, 15. IX. 2011., <http://tacno.net/interview/intervju-milorad-dodik-nema-zajednicke-drzave-ako-je-ljudi-ne-doživljavaju-tako/>, (13. VI. 2024.).

do danas, tako je 2023. godine izjavio: „Europska unija ima alternativu. S obzirom na to da se iz Bruxelessa ispostavljaju uvijek novi i nejasni uvjeti za prijem u Europsku uniju, smatram da BiH treba podnijeti zahtjev za članstvo u BRICS. Vjerujem da bi bila primljena prije nego u EU.“

Uglavnom, može se zaključiti da je, od svih relevantnih stranaka u BiH, SNSD jedina stranka koja u javnosti izražava negativne emocije prema Europskoj uniji ili, točnije rečeno, to čini predsjednik stranke Milorad Dodik konzistentno već dugi niz godina. Također je bitno spomenuti i činjenicu da se ključne bosanskohercegovačke stranke u svojim dokumentima, statutima i deklaracijama deklarativno zalažu za pristup BiH euroatlantskim integracijama.³⁵

3. Postoji li euroskepticizam u BiH?

U prethodnome dijelu citirane su izjave važnih političkih aktera o europskim integracijama, a u ovome dijelu razmatra se imaju li njihovi stavovi značajke euroskepticizma. Sam koncept euroskepticizma, čak i njegova kasnije proširena tipologija kojom se pokušalo obuhvatiti stavove stranaka, koji se mogu smatrati protivnicima europske integracije, ipak nije prikladna za analizu euroskepticizma u BiH zato što je država još predaleko od članstva u Uniji da bi se te klasifikacije mogle ispravno primijeniti na političke stranke i dužnosnike. Uostalom, Szczerbiak je, analizirajući stavove političkih stranaka u Poljskoj, zaključio da ih ne može okarakterizirati kao *meke* ili *tvrde* euroskeptike jer „ne postoji dovoljno podataka, bilo iz službenih izjava iz središnjice stranke, bilo iz izjava njihovih lidera“³⁶, da bi se stranke kategorizirale na ispravan način.

Problem sa svim navedenim tipologijama u tekstu relativno je očigledan, uzimajući u obzir zadani kontekst. Općenito se spomenuti teorijski koncepti teško mogu primijeniti na BiH, prvenstveno zbog toga što ti koncepti pretpostavljaju da stranke imaju artikulirane stavove o srži europskih integracija

³⁵ Statuti, deklaracije i izborni programi političkih stranaka su dostupni na njihovim službenim internetskim stranicama.

³⁶ Aleks Szczerbiak, „Opposing Europe or problematising Europe? Euroscepticism and ‘Eurorealism’ in the Polish party system, Aleks Szczerbiak – Paul Taggart (ur.), *Opposing Europe? The comparative party politics of Euroscepticism*, sv. 1., Oxford University Press, 2008., str. 239.

te da se, prema tome, mogu klasificirati različite pozicije političkih stranaka.³⁷ Primjerice, već spomenuti koncept Kopeckya i Mudde zahtijeva artikulirane stavove prema idejama europske integracije, koje tvore EU, poput stavova o institucionalnoj suradnji na temelju dijeljene suverenosti i zajedničke liberalne tržišne ekonomije, o Europskoj uniji kakva je u ovome trenutku i kakva bi trebala biti u budućnosti.³⁸

Rezimirajući prethodne stavke, postaje jasno da je ključni problem to što sve te klasifikacije jednostavno nisu prikladne ni u potpunosti upotrebljive za analizu situacije u kojoj se trenutno nalazi BiH jer, osim realne udaljenosti od punopravnoga članstva, postoji i čimbenik nezainteresiranosti političkih stranaka u BiH za kompleksna i, pogotovo za širu javnost, ponekad apstraktna pitanja o budućnosti integracije.

Uglavnom, može se izdvojiti nekoliko bitnih značajki u odnosu bosanskohercegovačkih političkih elita prema EU-u koje daju odgovor na pitanje o euroskepticizmu političkih vođa u BiH. Prva značajka odnosi je na kompleksnost odnosa. Naime, odnos političkih vođa u BiH prema EU-u relativno je jednostavan i statičan³⁹. Ne mogu se primijetiti drastične i supstancijalne

³⁷ Vidi M. Stojić, *n. dj.*, str. 18-20.

³⁸ P. Kopecky – C. Mudde, *n. dj.*, str. 300.

³⁹ Radi praćenja konzistentnosti stavova stranaka prema EU-u korištena su istraživanja *Chapel Hill Expert Surveya* o stavu bosanskohercegovačkih političkih stranaka prema europskim integracijama. CHES prikuplja podatke o političkim i ideološkim stavovima političkih stranaka za članice i kandidatkinje za primanje u EU.

U ovome dijelu koriste se procjene stručnjaka o preferencijama političkih stranaka u kontekstu EU-a. Osim procjene stručnjaka o stvarnim prioritetima stranaka, ovim dijelom dobiva se i longitudinalna dimenzija jer su se istraživanja vršila u dva razdoblja, prvo je istraživanje provedeno 2007., a drugo 2014. godine. U istraživanju iz 2007. godine stručnjaci su dali procjenu o stajalištima političkih stranaka u svezi s većim brojem pitanja, a nekoliko pitanja posebno je važno za ovaj rad. Prvo pitanje tiče se orijentacije vodstva stranaka prema reformama koje bi omogućile što brže članstvo u EU-u. U istraživanju 2007. godine stručnjaci su ocijenili stavove stranaka rangirajući ih od snažna protivljenja velikim domaćim reformama kako bi se kvalificiralo za članstvo u što kraćem roku, pa sve do snažna zagovaranja reformi kako bi BiH što brže ušla u članstvo Europske unije. Prvim istraživanjem obuhvaćeno je sedam relevantnih bosanskohercegovačkih stranaka: SDA, SBiH, SDP, HDZ BiH, HDZ 1990, SNSD i SDS. U drugome istraživanju su se, zbog promjena na političkoj sceni, dogodile neke promjene. Pridodana je ocjena stavova DF-a i SBB-a, dok u razmatranju nije bilo SBiH-a. Unatoč nekim devijacijama, treba imati na umu da razlike u ocjeni stavova vodstva političkih stranaka između dvaju istraživanja nisu drastične. Tek se može naznačiti da su SDS i HDZ 1990 ocijenjeni kao stranke koje su donekle promijenile stav prema EU-u, tj. te stranke postale su veći zagovornici pristupanja BiH EU. Sve ostale stranke ostale se na sličnim pozicijama u razdoblju od 2007. do 2014. godine. Također, pregledom statuta i deklaracija relevantnih stranaka utvrđeno je da nije bilo promjena pozicija prema EU-u do 2024. godine. Vidi *Chapel Hill Expert Survey, Bosnia and Herzegovina*, dostupno na <https://www.chesdata.eu/our-surveys/>.

promjene posljednjih godina u kontekstu procesa približavanja BiH Europskoj uniji, za razliku od susjednih država koje sudjeluju u istome procesu. Primjerice, do 2008. godine u Srbiji je Srpska radikalna stranka (SRS) bila rezolutno protiv članstva u EU-u. Pritom su europska pitanja bila naglašena u Srbiji, posebno na izborima 2008. godine zbog statusa Kosova i stajališta EU-a prema tomu pitanju. Nakon što je većina država članica priznala nezavisnost Kosova, situacija se dodatno zakomplicirala. Tako je nasljednica SRS-a, Srpska napredna stranka, postala proeuropska, dok su tada vođe Demokratske stranke Srbije postali glasni kritičari proeuropske elite i zagovornici teze da EU namjerno ponižava Srbiju.⁴⁰ Ono što razlikuje Srbiju od BiH jest činjenica da debata u Srbiji o europskim pitanjima uključuje „fundamentalna nacionalna pitanja, teritorij i državne granice“⁴¹. Drugim riječima, to što je podrška EU-u među političkim snagama u BiH konstantna, ne znači da drastična promjena odnosa EU-a prema važnim unutarnjim pitanjima u BiH te odnosu država članica prema BiH ne bi prouzrokovala velike mijene na unutarnjemu planu u BiH.

Druga značajka odnosi se na relativno nerazvijen vrijednosni sklop stranaka u BiH prema EU-u, u smislu da se zanimaju za šira politička pitanja u kontekstu budućnosti europskih integracija. Na ovome mjestu mora se spomenuti da takav odnos političkih stranaka u BiH prema EU-u nije izoliran niti jedinstven. Marko Stojić u svojoj studiji o odnosu EU-a i stranaka u Srbiji zaključio je da većina srpskih stranaka ne iskazuje elaborirani stav prema EU-u, a takav fenomen zabilježen je i za vrijeme pregovora s državama srednje i istočne Europe. Jednostavno, političke stranke u državama članicama često nemaju odabrani model EU-a koji žele postići, niti su svjesni prednosti i mana postojećega modela. Takav odnos posebno je karakterističan za države koje još nisu postale članice, a pogotovo za one koje su tek dosegle status kandidatkinje za ulazak.⁴²

Treća značajka, ona koja se tiče vrijednosne orijentacije donositelja odluka prema europskim integracijama, može se iščitati iz javnih izjava političkih čelnika, ali i službenih dokumenata najvažnijih bosanskohercegovačkih političkih stranaka. Uostalom, i istraživanje provedeno 2011. godine je pokazalo

⁴⁰ M. Stojić, *n. dj.*, str. 17.

⁴¹ *Isto*, str. 37.

⁴² *Isto*, str. 8.

da je 77 % ispitanih pripadnika političke elite smatralo punopravno članstvo u EU-u nacionalnim interesom njihove skupine. Također, 45,5 % ispitanika smatralo je da bi ulaskom BiH u EU bili riješeni svi problemi pa je, prema tomu, očekivano da je većina pripadnika političke elite (68,2 %) mislila da europski put BiH nema alternativu.⁴³ Stoga se može ustvrditi da među političkim akterima prevladava pozitivan stav prema Europskoj uniji. Ipak, izuzetno je bitno naglasiti da potpora EU-u nije konsenzualna, nego postoje političke snage koje su razmjerno skeptične prema europskomu projektu. U tu skupinu prvenstveno se može svrstati predsjednik SNSD-a, najsnažnije stranke u RS-u, Milorad Dodik čije izjave ne treba odbaciti kao frivolne, nego kao mogući izvor mijenjanja sentimenta javnosti u RS-u prema djelovanju EU-a te prema europskomu putu BiH.

4. Moguće objašnjenje stavova političkih vođa prema Europskoj uniji

U prethodnome dijelu predstavljeni su primjeri koji pokazuju da većina političkih vođa i političkih stranaka izražava proeuropske stavove u javnosti. U objašnjenju odnosa donositelja odluka u BiH prema EU-u, tj. razloga zbog kojih je proces pristupanja BiH u relativnoj stagnaciji, unatoč tomu što većina političkih vođa kontinuirano izražava proeuropske stavove, prije svega, treba uvažiti činjenicu da je EU značajan vanjski akter. Naravno, da bi postala istinski snažan akter u globalnim prilikama, treba posjedovati određenu autonomiju u odnosu na vanjske i interne utjecaje, što je problematično s obzirom na to da unutar EU-a uvijek postoje interesi više jakih država.⁴⁴ Bez obzira na to, EU ipak predstavlja autoritet u BiH. Doduše, ne toliko snažan kao nekoć SAD, ali svejedno dovoljno snažan da ga se mora poštivati. Čini se da je Europska unija stekla takav ugled koji joj omogućava imunitet od otvorenih kritika među većinom donositelja političkih odluka u BiH zbog svoga utjecaja na političke prilike u svijetu, pogotovo u JI Europi.

⁴³ Usp. Nerzuk Ćurak – Sead Turčalo, „Uvodne napomene“, Nerzuk Ćurak (ur.), *Politička elita u Bosni i Hercegovini i Europska Unija: Odnos vrijednosti*, Fakultet Političkih Nauka, 2009., str. 13.

⁴⁴ Vidi Charlotte Bretherton – John Vogler, John, *The European Union as a Global Actor*, Routledge, 1999.

U skladu s prethodnim argumentom, stvarna je mogućnost da postoji određeni strah političkih vođa od političke izolacije u slučaju da se oštro izjasne protiv europske politike. Treba se prisjetiti da međunarodni čimbenici i jesu zabranjivali politički rad, smjenjivali i postavljali ljude na političke funkcije kako im je u tome trenutku odgovaralo. Naravno, EU nije prakticirao takvu vrstu djelovanja dosad, no svejedno mogu međunarodnim pritiskom, uz pomoć sila poput Njemačke i Francuske, dovesti do svojevrstne izolacije političara ili stranke koji u potpunosti odbaci europski put BiH.

Na kraju krajeva, u međunarodnim krugovima gotovo omraženi Milorad Dodik došao je na poziciju premijera RS-a uz pomoć stranih čimbenika.⁴⁵ Slična situacija dogodila se s Demokratskom alijansom za promjene koja je, uz pomoć vanjskih aktera, isključila stranke s nacionalnim legitimitetom te preuzela vlast u FBiH 2001. godine. Iako se čini da je to vrijeme iza nas, moguće je da se zbog toga političari ustručavaju otvoreno odbaciti ideju europske integracije. Racionalnim rezoniranjem, umjesto otvorene pobune mogu držati *status quo* i usputno tvrditi da su posvećeni ideji europskih integracija.

Također, deklarativno preferiranje EU-a među političkom elitom u BiH može se objasniti time da je „EU postala nezamjenjiv katalizator svakog političkog djelovanja te da je diskurs o Europi u današnjoj Bosni i Hercegovini poprimio karakteristike svojevrstnog teološkog diskursa, u kojem se u javnom polju eksploatiraju određene vrijednosti bez inherentne kritičke distance“⁴⁶. Drugim riječima, rijetko se može pronaći kritički stav domaće političke elite prema EU-u u javnome diskursu jer je europski put, zaslugom i političkih aktera u BiH, postao simbol svjetla na kraju tunela.

Osim toga, BiH trenutačno je ipak relativno daleko od punopravnoga članstva, što znači da nema velikih zahtjeva za reformama, ali ni značajne intruzije od EU-a u unutarnju politiku BiH. U skladu s tim, politički vođe nemaju podlogu, a ni potrebu kritizirati EU zbog upletanja u unutarnje poslove BiH, kako je slučaj u većini drugih država koje su prošle kroz proces pregovora u vezi pristupanja. To je možda jedan od razloga zašto je učestalije

⁴⁵ Bodo Weber, „The limits of the EU's transformative power in Bosnia-Herzegovina – Implications for party politics“, Corina Stratulat (ur.), *EU integration and party politics in the Balkans*, EPC Issue Paper, str. 98.

⁴⁶ Dražen Barbarić, „Mit o europeizaciji Bosne i Hercegovine“, Ivica Šarac (ur.), *Identitetska i kulturna raznolikost BiH*, 1, 2015., str. 169.

na udaru Ured visokoga predstavnika (Office of High Representative – OHR) koji se percipira kao nametljiv, čak unutarnji, akter u bosanskohercegovačkoj politici, dok je EU većim dijelom pošteđen kritika u javnome prostoru.

5. Paradoks stagnacije i potpore

Unatoč deklarativnoj privrženosti većine donositelja odluka u BiH prema EU-u, proces pristupanja očigledno je dugi niz godina stagnirao. Naravno, kada je riječ o internim problemima BiH koji utječu na stagnaciju u procesu pristupanja, jasno je da su velikim dijelom odgovorne i trenutačne političke elite zbog čega je bitno barem pokušati objasniti paradoks javne podrške političkih vođa za europsku BiH i istodobne stagnacije BiH u procesu pristupanja. Logično je zaključiti da je jedan od motiva za manjkavo djelovanje domaćih političkih aktera u kontekstu pristupanja BiH želja za održavanjem trenutačnoga stanja u državi. Postoji mogućnost da obje strane zapravo blefiraju, i europski dužnosnici sa svojim prijedlozima reformi i obećanim nagradama, ali i lokalni političari s provođenjem ili neprovođenjem reformi. Izgleda da je većini lokalnih političara prihvatljiviji *status quo* nego velike promjene u politici, pravosuđu i ekonomiji.

S druge strane, objašnjenje zastoja BiH na europskome putu i održavanje trenutačna stanja od donositelja odluka može se tražiti u mehanizmima politike uvjetovanja EU-a, koje je zapravo forma društvene kontrole u kojoj se prihvatljivo ponašanje nagrađuje, a neprihvatljivo kažnjava. Temelji se na pretpostavci da će se nakon nekoga vremena akteri početi ponašati konstantno na prihvatljiv način kako bi izbjegli kaznu.⁴⁷ U literaturi se općenito razlikuju dvije strategije u politici uvjetovanja. Prva je materijalno cjenkanje koje se temelji na racionalističkoj tezi o troškovima i dobiti. Druga strategija koristi snagu društvenoga utjecaja i temelji se na konstruktivističkome pristupu. Materijalno cjenkanje podrazumijeva opipljive materijalne nagrade u zamjenu za prilagođavanje, što podrazumijeva financijsku pomoć, trgovinske povlastice, tehničku ekspertizu i participaciju u međunarodnome donošenju odluka. Ukratko, ako uvjetovanje upotrebljava mehanizme materijalnoga

⁴⁷ Usp. Frank Schimemelfenig – Stefan Engert – Heiko Knobel, „Costs, commitment and compliance: The impact of EU democratic conditionality on Latvia, Slovakia and Turkey“, *Journal of Common Market Studies*, 41(3), 2003., str. 496.

cjenkanja, prilagođavanje će ovisiti mogućim političkim troškovima za političare u državi kandidatkinji.⁴⁸

Za razliku od toga, društveni utjecaj koristi mehanizme poput međunarodnoga priznanja legitimnosti, višega statusa u međunarodnim odnosima i općenito osiguravanja pozitivnoga imidža. Društveni utjecaj može funkcionirati samo ako se akteri poistovjećuju s EU-om, što bi dovelo do toga da uskraćivanje priznanja nanosi štetu njihovu ugledu. Prema mehanizmu društvenoga utjecaja, predanost ideji Europe i identifikacija vladajućih s EU-a bit će najvažniji čimbenik. Što je veća razina identifikacije s EU-om, veća je vjerojatnost da će uvjetovanje uspjeti.⁴⁹ U kontekstu racionalističke analize odnosa troškova i dobiti određeni autori ustvrdili su da je „primarni interes političkih elita u BiH održavanje *status quo-a*“⁵⁰. No, takve tvrdnje teško je dokazati, ali se može općenito ocijeniti prihvatljivost politike uvjetovanja za političke elite prema racionalističkoj računici. Naime, ustanovljeno je da učinkovitost ovisi o političkim troškovima domaćih političkih dužnosnika jer uvjetovanje podrazumijeva „povezivanje eventualne koristi države sa ispunjenjem dogovorenih uvjeta“⁵¹. Također je jasno da u BiH odgovor na uvjetovanje prvenstveno ovisi o političkim elitama i političkim strankama jer ipak ne postoji dovoljno jako civilno društvo i nevladine udruge. Uzimajući u obzir da su politički čelnici ključni za uspjeh uvjetovanja, mogući je razlog stagnacije taj što oni smatraju da im se ne nude dovoljne koristi u procesu uvjetovanja. Ostaje dojam da te nagrade, a ni moguće kazne nisu dovoljno snažan motiv da bi lokalni političari bespogovorno pristali na uvjetovanje EU-a. Uostalom, ni svojedobno ukidanje pretpristupne pomoći nije izazvalo značajne turbulencije u javnosti, što može značiti da ne postoji dovoljan pritisak javnosti za ispunjavanjem reformi.

Uglavnom, moglo bi se konstatirati da prominentne stranke i vođe, unatoč deklarativno pozitivnu stavu prema EU-u, imaju određenu rezervu prema politici EU-a. Naravno, frustracije koje su opisane uistinu postoje i bitne su u shvaćanju bojazni od daljnjega napredovanja prema EU-u, bez obzira na to

⁴⁸ Usp. *Isto*, str. 497.

⁴⁹ Usp. *Isto*, str. 497-498.

⁵⁰ Srđan Blagovčanin, *Evropska unija i Bosna i Hercegovina: Građenje države kroz proces europskih integracija*, Friedrich Ebert Stiftung, 2016., str. 70.

⁵¹ Karen E. Smith, “The evolution and application of EU membership conditionality“, Marise Cremona (ur.), *The Enlargement of the European Union*, Oxford University Press, 2003., str. 108.

što ih vođe stranaka dosad nisu naglašavali i povezivali s djelovanjem EU-a. Još jedan bitan razlog za stagnaciju BiH na putu prema EU-u, unatoč javnoj potpori, može se tražiti u postavljenim prioritetima političke elite i stranaka u BiH. U ovome slučaju možda nije krucijalno pitanje podržavaju li ti akteri europski put, nego koliko snažno ili iskreno podržavaju, odnosno gdje se EU nalazi na listi prioriteta političkih stranaka i njezinih vođa. Ključno je pitanje koliko su važne europske teme ako znamo da se u svakoj predizbornoj kampanji kao najvažniji problem i izvor previranja pojavljuju ustavna reforma, izborni zakon, prava konstitutivnih naroda, majorizacija, separatizam, nasilni centralizam itd. Drugim riječima, istina je da se u javnim istupima političke stranke i politički dužnosnici uistinu odnose prema EU-u s poštovanjem, no to ne znači mnogo ako EU kao tema nije eksponirana ili ako navedeni akteri neće biti, na bilo koji način, sankcionirani ako blokiraju put prema nečemu što uopće nije dovoljno jasno definirano.

Može se argumentirati da EU nije pravo, iskonski političko pitanje u BiH. Naime, neće biti previše spora oko te teme, sklopljene (principijelne ili neprincipijelne) koalicije neće dolaziti u opasnost, političari neće podnositi ostavke niti će građani izlaziti na prosvjede zbog toga pitanja. Također, možda se može govoriti i o „lažnim eurofilima“, tj. političarima koji strateški podržavaju europske integracije, ali iz taktičkih razloga odbijaju europske uvjete i inicijative za koje smatraju da bi imale ozbiljne implikacije na domaću političku situaciju.⁵² Pojednostavljeno, srpski predstavnici ne iskazuju zadovoljstvo sadašnjim ustrojem, a također su skeptični i oko mogućega preustroja i pozicije RS-a u budućem ustroju. Bošnjački predstavnici smatraju da trenutačno BiH nije dovoljno centralizirana, no nemaju jamstva da će pristupanjem EU-u njihova vizija država dobiti primat u europskim prijedlozima. Hrvatski predstavnici također izražavaju određeno nezadovoljstvo sadašnjim ustrojem, pogotovo izbornim zakonom.

Ukratko objašnjeno, političke elite uviđaju mogućnost da se približavanjem Uniji situacija može promijeniti u negativnu smislu, to jest da postoji mogućnost pogoršanja njihove političke pozicije u procesu europske integracije. S druge strane, poruka koju lokalni političari dobivaju u Bruxellesu može

⁵² Usp. Karen Henderson, „The Slovak Republic: Eurosceptics and phoney Europhiles“, Aleks Szczerbiak – Paul Taggart (ur.), *Opposing Europe? The comparative party politics of Euroscepticism*, sv. 1., Oxford University Press, 2008., str. 279.

se sažeti rečenicom: „Riješite svoje unutarnje probleme, demonstrirajte spremnost i onda dođite da porazgovaramo.“⁵³ Njihov stav jest smislen, uzimajući u obzir to da je BiH suverena država, no gotovo je inherentna nestabilnost ovih prostora i nemogućnost dogovora o osnovnim principima na kojima bi počivala država otežava proces integracije. Svi navedeni čimbenici posljedično dovode do previranja i zabrinutosti oko internih pitanja te pada zanimanja javnosti i domaćih masovnih medija za europska pitanja.

Zaključak

Cilj rada bio je odgovoriti na nekoliko pitanja povezanih s odnosom bosanskohercegovačkih političkih elita prema EU-u i procesu približavanja BiH punopravnomu članstvu. Činjenica je da BiH relativno sporo napreduje na europskome putu u usporedbi s drugim državama regije i cilj je bio analizirati kakav utjecaj stagnacija ima na stav političkih elita prema EU-u. Ukratko, utvrđeno je da ne postoji raširen euroskepticizam među političkim vođama u BiH, uz iznimku predsjednika SNSD-a koji je iskazivao određenu dozu euroskepticizma.

Razmatrajući vrijednosnu orijentaciju bosanskohercegovačkih stranaka prema EU-u, mogu se primijetiti barem tri važne značajke. Prvo, stavovi političkih stranaka prema članstvu BiH u Europskoj uniji najvećim su dijelom konstantni, ali isto tako i relativno jednodimenzionalni. Nisu primijećene drastične i supstancijalne promjene stavova posljednjih godina u kontekstu procesa približavanja BiH Europskoj uniji. Drugo, bosanskohercegovačke stranke i njihovi vođe općenito nemaju potpuno razvijen vrijednosni sklop prema europskim integracijama, nego se većim dijelom referiraju samo na proces približavanja BiH EU-u. Slično kao i u drugim državama regije, unutarnja politička debata o EU-u apstraktna je, ne razgovara se o specifičnim politikama ili dvojabama s svezi s EU-om, nego se usredotočuje na imidž Unije kao čimbenika stabilnosti, jake ekonomske sile ili vrijednosti same po sebi, bez obzira na to koliko se te osobine uistinu ispoljavaju u odnosu s BiH. Drugim riječima, EU promatra se najvećim dijelom kao cilj do kojega država

⁵³ Dimitar Bechev, *The periphery of the periphery: The Western Balkans and the Euro crisis*, ECFR Policy Brief, European Council on Foreign Relations, 2012., str. 8.

treba doći, bez razmatranja širih implikacija europskih integracija. Na koncu, gotovo sve relevantne političke stranke u svojim statutima, deklaracijama i javnim istupima podupiru angažman EU-a na ovim prostorima. Jasno je da ipak većina ključnih političkih dužnosnika u izvršnoj vlasti, vodećih političkih stranaka i njihovih vođa javno podupiru ulazak BiH u EU.

Primjetno je da BiH stagnira u procesu pristupanja unatoč deklarativnoj proeuropskoj orijentaciji većine donositelja odluka i vođa političkih stranaka. Stječe se dojam da nemaju problem s pristupanjem EU-u, nego samo s reformama koje su potrebne da bi se to dogodilo. U radu se argumentiralo da postoji nekoliko objašnjenja za takvu situaciju, poput želje za održavanjem postojećega stanja od donositelja odluka u BiH, nedovoljno poticajne politike uvjetovanja EU-a, pa sve do postavljenih prioriteta u političkome životu BiH. Ipak, kao ključan razlog stagnacije može se izdvojiti nepomirljivost stavova ključnih donositelja odluka. Na koncu, važno je preispitati suodnos političkih vođa i EU-a. Naime, pitanje je koliko bi proeuropski nastup imali donositelji odluka ako bi pristupanje EU-u zahtijevalo reforme koje oni smatraju napadom na nacionalni interes svoga biračkog tijela. Primjerice, ako bi EU zahtijevala osnivanje većinski hrvatskoga entiteta unutar FBiH, bi li čelnik SDA i čelnici ostalih bošnjačkih stranaka i dalje nastavili javno iskazivati proeuropsku retoriku? Isto tako, kako bi reagirao HDZ ako bi Europska unija zauzela poziciju da BiH mora biti uređena po principu „jedan čovjek, jedan glas“, ili SNSD ako bi EU odjednom zahtijevala ukidanje RS-a kao uvjeta za napredak BiH prema EU? Sasvim je logično da stranke u BiH i njihovi vođe nisu bezuvjetno proeuropski orijentirani i dubinski privrženi proklamiranim idealima EU-a, nego da stav prema pristupanju Bosne i Hercegovine Europskoj uniji uključuje razne kratkoročne i dugoročne strateške računicе, bez obzira na većinsku proklamiranu potporu europskomu putu BiH i izostanak jasna i javno prihvaćena euroskepticizma.